

Nogay Türklerinde Boylar:

Nogay boy birlikleri Kuzey Kafkasya'da iskan edilene kadar büyük ölçüde konar-göçer tarzda yaşam sürdüler. İskan edildikten sonra bu boy birlikleri büyük ölçüde eski yapılarını yitirmeye başladı. Birbirinden ayrı olarak iki büyük grup şeklinde kuzey Kafkasya'nın çeşitli bölgelerine (Kara Nogaylar kuzeydoğuya, Kuban Nogayları kuzeybatıya) yerleştirilen Nogayların kültürel, sosyal ve ekonomik gelişmeleri farklı yollarda ilerledi. Kalabalık boy birlikleri fazla büyük olmayan boy grupları ve hatta münferit boy aileleri haline geldiler. Ayrıca farklı boy grupları bir karışma sürecine girdi. Bu durum Kuban Nogaylarında da, Kara Nogaylarda da ortaya çıktı¹².

Nogay Türklerinin boyları hakkında toplu malzeme N.A. Baskakov tarafından verilmiştir. Buna göre Karaçay-Çerkez Özerk Bölgesi'nde yaşayan Kuban Nogaylarının (Baskakov'un Ak-Nogay ve Asıl-Nogay dedikleri) şekillenmesinde şu boylar vardır¹³:

Sağlıbay, Dörmön, Alakay, Bodırak,
Irgaklı, Nayman, Özdön, Kereyt,
Kupşak, Koñırat, Katagan, Orak,
Kanglı, Allaberdi, Karas, Türkpön,
Kumuk, Kenendik, Süyündük, Kököy,
Kazak, Orakşı, Bayıs, Baydar,
Seyit, Baytış, Bes-Agay, Kölök,
Buyrabas, (Kıtay, Han, Kara-Sıyrak, Şabbaz-Mırza, Balta-Mırza).

Kuban Nogayları iskan edilmeden önce, Sovyet iktidarının tesisine kadar büyük ölçüde Kuban kıyılarında, Urup'un aşağı kısımlarında yer alan Büyük ve Küçük Zelençuk'un iki yakasında ve Labıy'da yaşadılar¹⁴.

¹²(Red.) Baskakov, N.A., (S.A. Kalmıkova, M.F. Saruyeva), a.g.e., s. 6-7.

¹³Baskakov, N.A., *Nogayskiy yazık i ego dialekti*, Moskva-Leningrad 1940, s. 132-135.

Kara Nogayların (veya Ova Nogayları) boy birlikleri öncelikle üç büyük gruba ayrılır, bu gruplar “küp” denilen kabilelerden oluşur. Küpler ise daha küçük boylardan meydana gelmiştir¹⁵:

I. Yemboylık (~ Cemboylık) -Yem ‘Emba nehri’ -

1. Kanglı küp	2. Mesit küp	3. Kara Üyirim küp
1. Bugısay uruw	1. Sakaltay uruw	1. Taymık uruw
2. Ormanşı uruw	2. Bayalı uruw	2. Yün Yıyar uruw
3. Irgaklı uruw	3. Barak uruw	3. Yandaşekli uruw
4. Abagım uruw	4. Baytak uruw	4. Şekli uruw
5. Piskekli	5. Toksıl uruw	5. Kolda Tamgalı uruw
	6. Kusşı uruw	6. Togalı uruw
	7. Andaylı uruw	7. Şırman uruw
	8. Bör(ü)-ötpök uruw	8. Kolda Közli uruw
	9. Kırk-şömüşli uruw	9. Kara Kursak uruw
	10. Saraylı uruw	10. Kara Sıyrak uruw
	11. Canakayuwlu uruw	
	12. Kırk uruw	

II. Yetişkül (~ Cetişkül)

1. Koñır küp	2. Saray küp	5. Nayman küp
1. Kaz Ayaklı uruw	1. Üysin uruw	1. Moynapa uruw
2. Ergenekli uruw	(Altın Koca Üysin,	2. Şurşa uruw
3. Kazan uwlı uruw	Balkalı Üysin,	3. Kalimerden uruw
4. Bayata uruw	Kara Törö Üysin,	4. Üşkubi uruw
5. Körük uruw	Em Siyik Üysin)	5. Karnalık uruw

¹⁴(Red.) Baskakov, N.A., (S.A. Kalmıkova, M.F. Saruyeva), a.g.e., s. 8.

¹⁵Baskakov, N.A., a.g.e., s. 136-140.

6. Böki (Bökö) uruw	3. Mıñ küp	6. Kazan uwlı uruw
7. Kanglı uruw	1. As uruw	6. Kıpşak küp
8. Bay Tege uruw	4. Terik küp	7. Alaş küp
9. Şogırdak uruw	1. Kanglı uruw	
10. Kostamgalı uruw	2. Üysün uruw	
11. Aşamaylı uruw		

III. Yetisan (~ Cetisan)

1. Tuwılga küp	2. Burkıt küp
1. Türli Koca uruw	1. Yeti Nokta uruw
2. Bayra uruw	2. Eş Buga uruw
3. Kulman uruw	3. Yaypar uruw
4. Nökis uruw	4. Körel uruw
	5. Bozak uruw
	6. Bes awıl uruw

Yukarıdaki isimlerin de gösterdiği gibi Nogay boy birliğinde tarihte adı geçen çok eski boyların bakiyeleri yer almaktadır. Örneğin Kanglılar, Hunlarla birlikte Avrupa'nın doğu sınırına kadar gitmişler ve daha sonraları çeşitli boyların oluşumuna katkıda bulunmuşlardır. Kanglı unsurları Nogaylar dışında Özbek, Başkurt, Kırgız ve Ulı-cüz Kazaklarında da vardır. Tarihte büyük bir devlete adını veren toplulukların isimleri bugün küçük boylarda görülebilmektedir¹⁶. Kaybolmuş görünen Usunların adları Nogayların bünyesinde (Üysün uruw ~ Üysin uruw) yer almaktadır. Bartold'un fikrine göre Usunların nüfusu altı yüz bini aşındı ve başlıca yerleşim bölgeleri Isık-Köl çevresi idi. Bartold, Usunların V.yy.'da tarih sahnesinden silindiklerini ve sadece isimlerinin hatıra olarak kaldığını belirtmektedir¹⁷. Mangıt ve Koñırat boyları da Nogay boy birliğinin en önemli boylarındandır.

¹⁶İnan, İ., "Türk Kabile İsimlerine Dair", *Makaleler ve İncelemeler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s. 2.

¹⁷Alpargu, M., a.g.m., s. 30.